

Anne Christiansen og Nana Kildemoes

Fokus på billedhuggeren Anne Marie Carl-Nielsens produktion

På Carl Nielsen Museet i Odense findes den største samlede permanente præsentation af værker af en af dansk kunsts store kvindelige billedhuggere, Anne Marie (f. Brodersen) Carl-Nielsen (1863-1945).

Udstillingen omfatter et bredt udsnit af hendes værker, dog primært tredimensionelle skitser samt originalmodeller til en lang række af hendes mest kendte monumentale arbejder. Museet er også i besiddelse af eksempler på hendes fornemme genskabelse af nogle græske antikke værker samt af flere af hendes skitsebøger og tegninger.

Anne Marie Carl-Nielsens omfattende virke er på Carl Nielsen Museet underordnet præsentationen af hendes verdensberømte mand, komponisten Carl Nielsens liv og værk. Vi har i Odense Bys Museer nu sat os for at se på hendes produktion som noget selvstændigt og yde hendes virke den retfærdighed, det fortjener. Dette begrundes sig først og fremmest i kvaliteten af hendes værk, men også i erkendelsen af det mod, hun lagde for dagen ved gennem hele sit ægteskab og sit moderskab til tre børn at insistere på sin metier som billedhugger i

Anne Marie Carl-Nielsens mest yndede motiv var markens dyr, som hun kendte indgående fra sin opvækst på gården Thygesminde i Sdr. Stenderup ved Kolding. Hun udførte talrige studier af køer, kalve, får, heste med videre, primært i statuettestørrelse og var aktiv som billedhugger helt frem til sin død i 1945, 82 år gammel. Her ses hun arbejdende på værket "Drøvtyggende kalv" ca. 1942-43.

*Foto: Carl Nielsen Museet/
Odense Bys Museer*

en tid, hvor hovedparten af de kvindelige kunstnere mere eller mindre påtvunget måtte trække sig for at drage omsorg for mand og børn. I Anne Marie Carl-Nielsens samtid var det kun ganske få - om nogen - kvindelige kunstnere herhjemme, der med så stor energi og så megen pondus formå-

de at give deres mandlige kolleger kamp til strengen med hensyn til at tumle med det kraftbetonede billedhuggerarbejde.

Således konkurrerede Anne Marie Carl-Nielsen sig til en af fagets allermest prestigefyldte opgaver, en rytterstatue af en konge: Kong Christian IX til hest, opstillet på Christiansborg Slots Ridebane, og hun blev også udvalgt til at udføre en anden af kunsthistoriens højtrenommerede typer af opgaver, reliefsmykkede bronzedøre, nærmere betegnet til Danmarks ældste domkirke, Ribe Domkirke.

I Odense Bys Museer sætter vi nu fokus på Anne Marie Carl-Nielsen igennem flere forskellige større tiltag, som vil strække sig over en årrække. Siden efteråret 2005 har vi med overordentlig generøs støtte fra Carl Nielsen og Anne Marie Carl-Nielsens Legat arbejdet på registrering af billedhuggerens arbejder, såvel værker i Carl Nielsen Museet som værker rundt om i Danmark og udlandet. Vi sigter dels mod udarbejdelse af en elektronisk registrant, som på et tidspunkt vil blive offentligt tilgængelig, og dels mod en publicering af registranten i bogform i løbet af 2007, sidstnævnte blandt andet tilsat en kunsthistorisk artikel om hendes virke. Sideløbende hermed forsøger vi at skaffe midler til konservering af de mange af Anne Marie Carl-Nielsens værker i Carl Nielsen Museet, som trænger til en kærlig hånd, således at vi inden 2009 kan præsentere et

stort udvalg af hendes værker – nu i forsvarlig stand – på en udstilling på Fyns Kunstmuseum. I denne sammenhæng tænker vi os at forske i og udgive en ny monografi over Anne Marie Carl-Nielsen.

Det skal bemærkes, at Anne Marie Carl-Nielsens liv og virke tidligere har været beskrevet. Det er blandt andet sket i den monografi, professor og billedhugger Einar Utzon-Frank udgav i anledning af Anne Marie Carl-Nielsens 80-års dag i 1943, samt i datteren, maleren Anne Marie Telmányis to bøger *Mit Barndomshjem*, 1965 og monografien *Anne Marie Carl-Nielsen*, 1979. Indirekte belyst er det gennem brevsvekslingen med Carl Nielsen, udgivet og redigeret af Torben Schousboe 1983, og senest har dr. phil. Esther Nyholm forestået en udstilling med værker af Anne Marie Carl-Nielsen på Museet på Koldinghus i 1995 samt bidraget med tekster til det ledsagende katalog.

Odense Bys Museers bredspektrede projekt vedrørende Anne Marie Carl-Nielsen har til formål at indsamle og opdatere viden om hende som kunstner og menneske samt at strukturere og bearbejde det store stofområde – til gavn for museernes kunstfaglige personale, men også i mere generelt formidlingsmæssigt øjemed til glæde for alle interesserede.

Det på alle måder store værk i Anne Marie Carl-Nielsens liv blev rytterstatuen af Christian IX opstillet på Christiansborg Slots Ridebane i 1928. At konkurrere sig til opgaven var et af de lykkeligste øjeblikke i Anne Marie Carl-Nielsens liv, men i udførelsen, der strakte sig over 20 år, måtte hun ud over kunstneriske genvordigheder også slås med økonomiske og ikke mindst ægteskabelige kriser. Det imponerende monument fandt dog endelig sin plads ved en sidste fælles kraftanstrengelse af Anne Marie Carl-Nielsen selv og Kgl. Hof Bronzestøber Poul Lauritz Rasmussen. Sidstnævnte står til venstre for billedhuggeren. Foto: Carl Nielsen Museet / Odense Bys Museer

Anne Marie Carl-Nielsen mestrede både det store og det lille format og udviste især i hestemotivet i alle størrelser en særlig fornemmelse for dyrets styrke og spændstighed. I monumentet over Carl Nielsen, opstillet på Grønningen, København, 1939, får hestens kraft symbolsk form i samspillet med musikkens genius, den pansløjtespillende yngling, som her umiskendeligt bærer Carl Niensens træk. Billedet er fra atelieret på Frederiksholms Kanal 28 A, hvor Carl Nielsen-familien boede og arbejdede fra 1915. Foto: Carl Nielsen Museet/ Odense Bys Museer

Forhistorie

Odense by fejrede sit 1000-års jubilæum den 18. marts 1988. Dagen efter indviedes det helt nye Carl Nielsen Museet, placeret i en til formålet opført sidefløj til Odense Koncerthus. Museet var, jævnfør forhenværende museumsdirektør Niels Oxenvad, tænkt som Odense bys gave til sig selv.¹

Baggrunden for museets oprettelse var den, at ægteparret Carl Niensens to døtre, Irmelin (gift Eggert Møller) og Anne Marie (gift Telmányi) i 1964 havde indgået en aftale med Odense Byråds museumsudvalg om, at Odense Bys Museer efter de to søstres død skulle arve deres 'nielseniana' med henblik på at etablere et museum for komponisten Carl Nielsen og hans hustru, billedhuggeren Anne Marie Carl-Nielsen.² Irmelin Eggert Møller døde i 1974 uden at efterlade sig det aftalte testamente til fordel for museet i Odense, mens Anne Marie Telmányi, der arvede størstedelen af boet efter forældrene, ved sin død i 1983 havde betænkt museet. I en byrådsbeslutning fra april 1985 bekræftede Odense Byråd aftalen, hvorefter en meget omfattende samling af genstande med relation til henholdsvis Carl Nielsen og Anne Marie Carl-Nielsens kunstneriske virke såvel som indbo og personlige genstande fra ægteparrets fælles hjem overgik til museet.³ I 1984 - kort tid efter byrådets stadfæstelse af aftalen - påbegyndte museet registrering af de mange genstande.

Den manuelle registrant fra 1984

Registreringen foregik manuelt på et fortrykt skema. Inventariseringen benævntes "CNM", Carl Nielsen Museets akronym, efterfulgt af årstallet for den enkelte erhvervelse med tilføjelse af et løbenummer, hvor talrækken starter forfra i forbindelse med erhvervelser i et nyt kalenderår. Derefter fulgte beskrivelse af hver enkelt genstand i en række faste underpunkter og kategorier, mens registreringen afrundedes med en fotografisk gengivelse. Endelig forsynedes genstanden på et diskret sted, gerne på ståfladen, med tilsvarende nummer, således at værket fremover entydigt ville kunne identificeres.

Den manuelle registrant indeholdt alle typer af genstande fra ægteparret Carl Nielsens hjem. Der blev således ikke foretaget en opdeling af boet i genstande med reference til Carl Nielsens liv og virke på den ene side og til Anne Marie Carl-Nielsens på den anden, ligesom deres fælles indbo, fotos og breve m.m. indgik i registranten på lige fod med for eksempel kompositioner af Carl Nielsen og skulpturer af Anne Marie Carl-Nielsen.

Den nye elektroniske registrant fra 2005

Udviklingen er imidlertid løbet fra de gammeldags manuelle registranter, hvor man kun vanskeligt kan søge oplysninger på kryds og tværs. Derfor er en ny elektronisk registrant blevet udviklet af Odense Bys

Museers it-funktion medio november 2005 i forbindelse med igangsættelsen af registreringsprojektet eksplicit omhandlende billedhuggeren Anne Marie Carl-Nielsens værker. Hensigten med projektet er, som nævnt, at registrere billedhuggerens samlede produktion så fuldstændigt, som det nu kan lade sig gøre og altså ikke kun museets egne værker. Dette stiller helt specielle fordringer til registranten set i forhold til ikke blot museets andre elektroniske registranter, men også til dansk museums væsens registranter i almindelighed, idet der skal redegøres for en bred vifte af ejere.

Til grund for udviklingen af den nye registrant ligger først og fremmest de erfaringer, vi i Odense Bys Museer siden 1993 har indhøstet i forhold til opbygning af egne elektroniske registranter, herunder registranten over værker på Fyns Kunstmuseum. I denne sammenhæng skal det bemærkes, at vi forud herfor grundigt har sonderet terrænet for forbilledlige registreringssystemer, som vi kunne læne os op ad i forbindelse med udviklingen af det bedst egnede til at dække den store bredde i Odense Bys Museers samlinger.

Første etape i arbejdet med den nye elektroniske Anne Marie Carl-Nielsen-registrant blev overførelsen af de mange oplysninger fra den gamle manuelle registrant. Vi havde oprindeligt forestillet os, at dette kunne klares med hjælp fra et firma med

Den nye Anne Marie Carl-Nielsen-registrant samler de mange fakta og referencer vedrørende de enkelte værker og gør det muligt at sammenholde disse på kryds og tværs med andre værker. Billedsiden gør det let at fastholde et motiv gennem flere udførelser, her Frysende kalv, der altså jf. beskrivelsesfeltet også findes i gips og i voks.

Frysende kalv

Art	Statuette		
Datering	1894, 1924		
Højde, cm	8,5		
Bredde, cm	10,5		
Dybde, cm	4,5		
Diameter, cm			
Værkstatus	Original	OBMinventarnr	CNM/1984/1248
Materiale	Bronze	NKnr	
Ramme/Sokkel	Placeret på plint. Plinten er udført i bronze.	AMCNID	713
Produktionssted		EksterntNr	
Produktionsstempel		Oprettet d.	08-02-2006 af nki
Signeret	Ja	Sidst opdateret d.	01-06-2006 af nki
Signatur	På plinten, indridset: A.-M.-C.N	Registreringsinitialer	Registreringsinitialer
Beskrivelse	Jf. CNM/1984/1859 i gips samt CNM/1984/1786 i voks.		
	Det aktuelle værk eller et af ovenstående er sandsynligvis lig med værket Frysende Kalv, afbildet i E. Utzon-Frank (red.), Anne Marie Carl-Nielsen. Skitser og Statuetter.1943, side 20. Dateret 1894.		
	Det aktuelle værk eller et af ovenstående er sandsynligvis lig med katalognummer 187, Frysende nyfødt Kalv, ved Anne Marie Carl-Nielsen 1863-1945. Retrospektiv Udstilling. Den frie Udstilling, 1946. Her dateret 1924.		
Opstillingssted			
Ejer/Opsyn			
Erhvervelse	Testamentarisk gave fra Anne Marie Telmányi.		
Historik	Har stået i Anne Marie Telmányis vitrineskab.		
Henvisninger	Negativ nummer: 1989-04-23/24.		
	Har stået i Anne Marie Telmányis vitrineskab, CNM/1984/1247, jf. nummer A 30 i bolisten.		

Udstillinger:

1946 - Anne Marie Carl-Nielsen 1863-1945. Retrospektiv Udstilling
Den frie Udstilling, København
28.09. - 07.10.1946
Eventuelt katalognummer 187

Litteratur:

E. Utzon-Frank (red.): Anne Marie Carl-Nielsen, Skitser og Statuetter, I kommission hos Hirschsprungs Forlag, 1943

speciale i at omforme indskannede skemaer til elektronisk data, men det viste sig dog snart, at denne model ikke var brugbar. Dette blandt andet grundet ønsket om en skarpere opdeling af de forskellige typer af oplysninger, således at der fremover vil kunne søges mere specifikt herpå. Løsningen blev derfor, at alle data om samtlige knap 1500 værker i form af statuetter, skulpturer, relieffer, tegninger m.v. måtte indtastes manuelt. Umiddelbart var det ikke en ønskeposition, at dette tidskrævende arbejde nu måtte løses inden for Odense Bys Museers rammer, men det viste sig alligevel at have sine fordele.

Det var fra projektets start besluttet, at nyfotografering af alle værker skulle udgøre en vigtig del af nyregistreringen. I 1984-registranten var værkerne også blevet affotograferet, men størstedelen af disse fotos eksisterede alene som negativer, og man kompenserede da for de manglende umiddelbare afbildninger gennem detaljerede beskrivelser af værkerne.

I nyregistreringen har vi ønsket en tættere sammenhæng mellem tekst og billeder, hvilket i høj grad er opnået i det parallelle forløb mellem affotografering og den manuelle indtastning. Processen har formet sig således: En genstand tages ud af udstillingen eller magasinet, fotograferes af en professionel fotograf og i umiddelbar forlængelse heraf registreres den med udgangspunkt i oplysninger fra den manuel-

le registrant, som ved denne lejlighed revideres og suppleres med yderligere oplysninger om værkets eventuelle medvirken i udstillinger og med henvisninger til litteratur. I løbet af denne i bogstaveligste forstand håndgribelige proces opnås flere fordele, idet hvert enkelt kunstværks placering herved kan verificeres og registreres samtidig med, at dets bevaringsmæssige tilstand vurderes. I forbindelse med nyregistreringen sikres tillige brugen af en ensartet terminologi, hvilket vil gøre fremtidige søgninger i databasen lette og effektive.

Fotograf Niels Ulrich Hansen, Galleri Vent, forestår i princippet fotograferingen af samtlige Anne Marie Carl-Nielsens værker. Fotografisk form og udtryk blev hurtigt udviklet museet og fotograf imellem, og et interimistisk fotostudie indrettet på Carl Nielsen Museet. Hovedparten af fotooptagelserne foregik i museet fra december 2005 til februar 2006, mens optagelser rundt om i Danmark har fundet sted i sommer-efterår 2006. Visuelt er resultatet blevet en mellemting mellem det strikt registrerende og det mere æstetiske fotografi med vægtning af det enkelte kunstværks særpræg.

Databasen er igennem registreringsprocessen løbende blevet tilrettet og udbygget af museets it-funktion på foranledning af undertegnede og museets Bevaring for at

kunne optage de mange nye og forskelligartede typer af oplysninger, der skal gøre registranten til et let tilgængeligt værktøj, ved hjælp af hvilket man kan søge på tværs af kunstværkernes titler, materialer og typer henvisninger til udstillinger og litteratur m.m. Den nye registrant rummer således vigtige formidlingsmæssige aspekter.

Konservering

Som nævnt er også kunstværkernes tilstand blevet vurderet i forbindelse med nyregistreringen. Værkerne har siden overdragelsen til Odense Bys Museer været opbevaret dels i museets udstilling, dels i nær- og fjernmagasiner indrettet til formålet, men mange af genstandene havde, inden de kom til Odense, tydeligvis lidt overlast grundet årtiers mindre hensigtsmæssige opbevaring.

Nedbrydningsprocessen er for flere af værkernes vedkommende desværre fortsat selv under mere ordnede forhold i museets regi. Særligt er det gået ud over de mange statuetter og relieffer af skitse-mæssig karakter udført i gips, voks og ubrændt ler. Med hensyn til konservering af gips findes der allerede en stor ekspertise på området, som museet vil trække på. Hvad angår kunstværker i voks og ubrændt ler forestår et omfattende konserverings- og pionerarbejde: for begge materialers vedkommende gælder, at fordampning af henholdsvis olie og vand har fået figurerne til

at sprække med deformation af især de små værker til følge. Konservering af arbejderne i voks er yderligere vanskeliggjort af, at man endnu ikke kender det eksakte indhold af materialet. Stikprøver har vist, at flere af voksarbejderne har andre bestanddele end bivoks. Nogle af disse værker er blevet misfarvet af årtiers støv, mens andre tilsyneladende er indfarvede af kunstneren selv. Hver genstand skal altså vurderes og behandles ud fra egne specifikke præmisser.

Skal de godt 260 statuetter, skulpturer og relieffer, der med tiden har lidt mere eller mindre overlast, overhovedet bevare deres status som kunstværker, kræver det en ret omfattende, tidskrævende og dermed også ret bekostelig indsats. Museet ser det som sin pligt – jævnfør museumslovens bestemmelse om at bevare – at redde så mange af disse skrøbelige værker som muligt, inden et uigenkaldeligt forfald sætter ind. Derfor har vi i foråret 2006 søgt midler via Kulturarvsstyrelsens pulje til bevaring af genstande af 'Enestående National Betydning' og har i juli måned med stor glæde modtaget Styrelsens positive svar.

Carl Nielsen og

Anne Marie Carl-Nielsens Legat

Registreringsprojektet, der således skal ses som første etape i den store satsning inden for Anne Marie Carl-Nielsen-forskningen planlagt i Odense Bys Museers regi, er som nævnt muliggjort ikke mindst via til-

“Så stor” fra ca. 1895 er med årene blevet en del mindre og er desværre et sigende eksempel på tilstanden for en række af Anne Marie Carl-Nielsens mange fine skitser i voks og ubrændt ler. Der er i juli 2006 via Kulturarvsstyrelsen skaffet midler til og viden om restaureringen af disse værker. Foto: Niels Ulrich Hansen / Galleri Vent

deling efter ansøgning fra Carl Nielsen og Anne Marie Carl-Nielsens Legat. Legatet uddeler hvert år en portion til skiftevis en billedkunstner og en musiker. Desuden støtter Legatet op om et fornyet fokus på Carl-Nielsen-parret. For Carl Niensens vedkommende med den aktuelle brevudgave, redigeret af forfatteren og redaktøren John Fellow, samt med hensyn til Anne Marie Carl-Nielsens liv og værk altså med Anne Marie Carl-Nielsen-registranten.

Noter

1. Niels Oxenvad: "H.C. Andersen & Carl Nielsen museerne" i: *Fynske Minder 1989*. Odense Bys Museer 1989. Side 151.
2. Op. cit., side 155.
3. Op. cit., side 156.

Litteraturhenvisninger

- Oxenvad, Niels: "H.C. Andersen & Carl Nielsen museerne" i: *Fynske Minder 1989*. Odense Bys Museer 1989. Side 151-68.
- Telmányi, Anne Marie: *Mit Barndomshjem*. Thanning & Appel 1965.
- Telmányi, Anne Marie: *Anne Marie Carl-Nielsen*. Gyldendal 1979.
- Utzon-Frank, Einar: *Skitser og Statuetter*. H. Hirschsprungs Forlag 1943.
- Schousboe, Torben (red): *Carl Nielsen. Dagbøger og brevveksling med Anne Marie Carl-Nielsen*. Gyldendal 1983
- Jenvold, Birgit (red.): *Anne Marie Carl-Nielsen*. Museet på Koldinghus. 1995.

Spotlight on Sculptress Anne Marie Carl-Nielsen

The Carl Nielsen Museum, which opened in 1988 in Odense, has the largest permanent collection of works by Anne Marie Carl-Nielsen (1863–1945), one of the great sculptresses of Danish art. The presentation of Anne Marie Carl-Nielsen's works of art are subordinate to the presentation of the life and works of composer Carl Nielsen, her world-renowned husband. At Odense City Museums, we have now decided to regard her production as works of art in their own right and do them the justice they deserve. This is primarily justified by the quality of her work, but also in recognition of the courage she displayed to insist on her *métier* as a sculptress throughout her marriage and as the mother of three children. Anne Marie Carl-Nielsen competed for and won one of her profession's most prestigious assignments: an equestrian statue of King Christian IX, erected on Christiansborg Palace Riding Ground. She was also commissioned to make another highly esteemed work in the annals of art history: the bronze doors with relief ornamentation on Ribe Cathedral.

Accordingly, we will highlight Anne Marie Carl-Nielsen in the years ahead at Odense City Museums through various large-scale initiatives. Since autumn 2005, we have been making an inventory of the sculptress's production with the support of an uncommonly generous grant from the Carl Nielsen and Anne Marie Carl-Nielsen Foundation. The inventory includes her works at the Carl Nielsen Museum, as well as elsewhere in Denmark and abroad. We aim to establish an electronic index to these records and publish this at one point, yet also to publish an edition of the index in book form during the course of 2007, which will also include an art-historical article about her work. Concurrent with this, we are seeking to obtain funds for preserving many of Anne Marie Carl-Nielsen's works at the Carl Nielsen Museum, which are in need of this, so we will be able to present a wide selection of her works at an exhibition at Funen Art Museum before 2009. In this context, we intend to perform research into and publish a monograph of the life and work of Anne Marie Carl-Nielsen.